

УДК 338.439.02

О.О. Зеленська,

к.е.н., доцент, Чернігівський національний технологічний університет

С.М. Зеленський,

к.е.н., доцент, Чернігівський національний технологічний університет

Н.О. Алешугіна,

к.е.н., доцент, Чернігівський національний технологічний університет

До методики оцінки рівня продовольчої безпеки

Постановка проблеми. Нинішня ситуація у сфері продовольчої безпеки України, а також об'єктивно існуючі особливості формування і відображення статистичних даних щодо параметрів функціонування вітчизняного продовольчого ринку, на нашу думку, висувають певні вимоги до методики оцінки продовольчої безпеки України та її регіонів. Із нашої точки зору, вона повинна адекватно відображати реальну ситуацію у сфері продовольчої безпеки України і, разом із тим, бути зручною у практичному використанні, насамперед у плані пошуку необхідної статистичної інформації.

Ми свідомо відмовляємося від практики виведення певного узагальнюючого індексу продовольчої безпеки України та її регіонів. Хоча подібний підхід дозволяє чітко ранжувати регіони на основі єдиного критерію, на нашу думку, сам по собі він є малоінформативним у контексті обґрунтування системи практичних заходів, оскільки одне і те ж саме (низьке) значення інтегрального показника продовольчої безпеки у різних регіонах може бути викликане абсолютно різними причинами (як об'єктивними, так і суб'єктивними), що обумовлює необхідність застосування абсолютно різних механізмів виправлення ситуації (у випадку ймовірності такого виправлення в не надто віддаленій перспективі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам визначення рівня продовольчої безпеки присвячено велику кількість праць вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Бельського В.І., Борщевського П. П., Брауна Л., Власова В.І., Волошина О.Р., Гойчук О.І., Гусакова В.Г., Гумерова Р., Дейнеко Л.В., Ільїної З.М., Калетніка Г.М., Кваші С.М., Крисанова Д.Ф., Лисака М.А.,

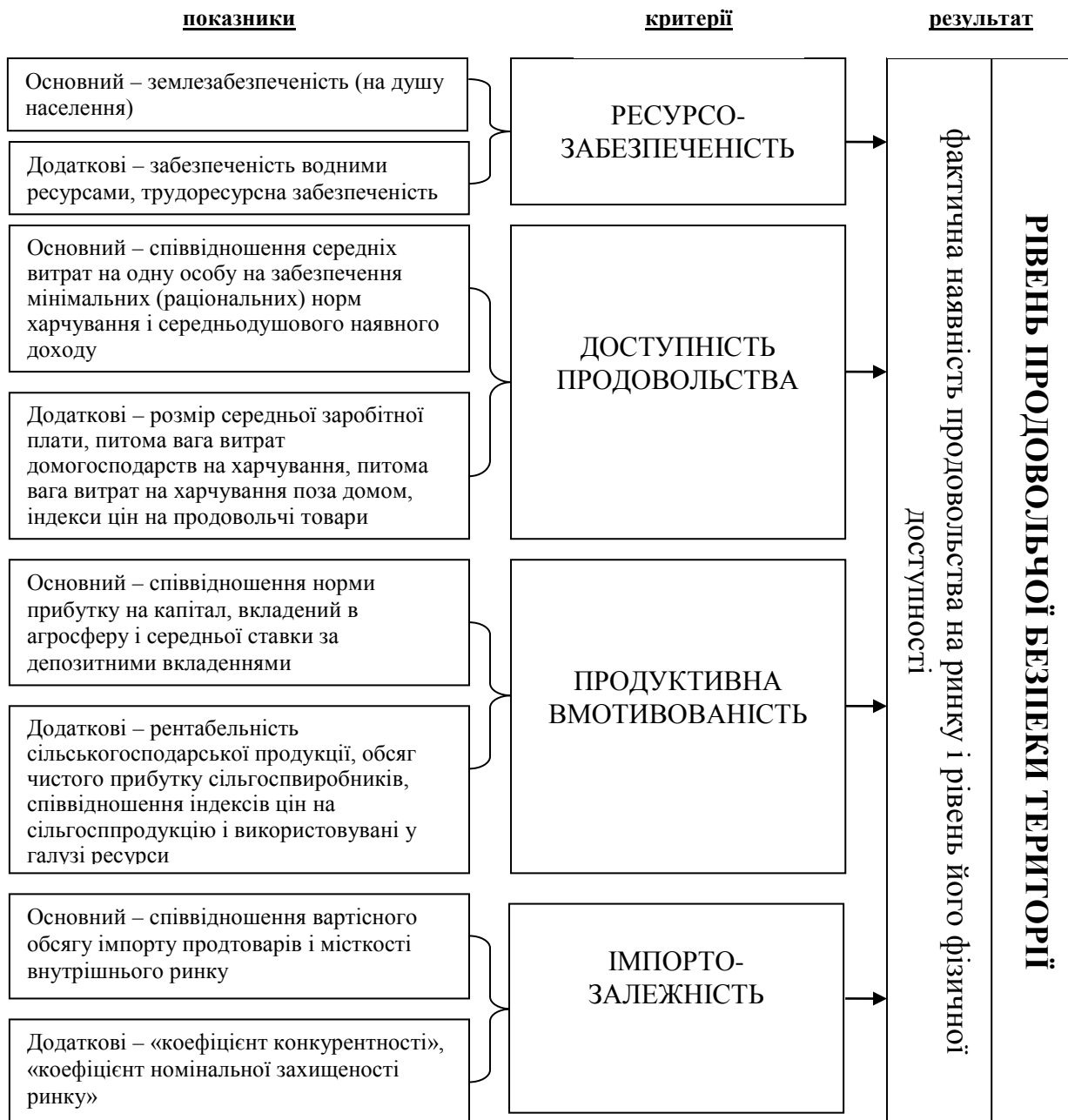
Молдаван Л.В., Пасхавера Б.Й., Саблука П.Т., Холт-Хіменеса Е., Шубравської О.В. та ін. [1 - 9].

Метою статті є розробка методики оцінки рівня продовольчої безпеки України та її регіонів, котра могла бути реально використана для виявлення слабких позицій у сфері забезпечення продовольчої безпеки України та виборі точок прикладання зусиль при обґрунтуванні перспективної державної політики у відповідній сфері.

Виклад основних результатів дослідження. Детальний аналіз наявних методичних відходів і методик оцінки продовольчої безпеки вказує на те, що в основі визначення рівня продовольчої безпеки певної країни лежить, передусім, критерій достатності харчування, який базується на визначенні енергетичної цінності раціону (як правило, порівняно з мінімально необхідною), ступеня задоволення фізіологічних (раціональних) потреб у його окремих компонентах тощо. Зазначений критерій часто позначається терміном «фізична доступність продовольства». Це є абсолютно виправданим і логічним при оцінці стану продовольчої безпеки країни (регіону), який склався на певний момент часу в результаті сукупного впливу всіх факторів, які її визначають. Але фізична наявність продовольства (за певною ціною) на ринку, відповідно, є їх наслідком (результатом). Відповідно, і достатність харчування (так, як і збалансованість раціону) визначає рівень продовольчої безпеки у статистиці і ретроспективній динаміці, але даний критерій не може бути використаний для її оцінки в динаміці перспективній.

Із огляду на це, а також прагнучи надати методиці визначення продовольчої безпеки максимально прикладної спрямованості, ми вважаємо за доцільне, передусім, зосередитись на детальному аналізі критеріїв і показників, які і обумовлюють наявні на даний час і в даному місці параметри продовольчого ринку як механізму збалансування попиту і пропозиції продуктів харчування (фізична доступність продовольства при цьому цілком відповідає ознакам узагальнюючого критерію продовольчої безпеки країни (регіону), у якості якого ми і маємо намір її використовувати).

Із урахуванням усіх вищевикладених методик і методичних підходів оцінки продовольчої безпеки ми вважаємо за доцільне виділення чотирьох таких критеріїв, кожен із яких, у свою чергу, є результатом впливу цілого ряду передумов і факторів (рис. 1).

Джерело: власна розробка автора

Рисунок 1. Система критеріїв оцінки рівня продовольчої безпеки держави і регіонів

У якості *першого критерію*, на нашу думку, слід розглядати ресурсозабезпеченість. Саме ресурсозабезпеченість значною мірою визначає

можливості національної агросфери забезпечувати наявне населення необхідними обсягами продовольства, а переробну промисловість – достатніми обсягами сировини. Враховуючи сучасні світові тенденції ресурсного забезпечення сільськогосподарського виробництва та недоцільність формування надто громіздкої методики оцінки продовольчої безпеки, вбачаємо за доцільне оцінювати ресурсозабезпеченість агросфери за показником землезабезпеченості населення (площа сільськогосподарських угідь на 1 особу). Додатковими показниками (у разі потрапляння даних факторів до переліку лімітуючих) можуть виступати водоресурсне забезпечення сільського господарства, трудоворесурсна забезпеченість тощо.

Другим невід’ємним *критерієм* продовольчої безпеки виступає доступність (економічна доступність) продовольства. Раціонально обґрунтовані нормативи продовольчого раціону населення не можуть бути досягнутими за умови відсутності підвищення його платоспроможності. До того ж необхідна місткість внутрішнього продовольчого ринку, яка виявляється у відповідному платоспроможному попиті на продтовари, обумовлює і відповідну (наявну на ринку) пропозицію продуктів харчування (внутрішнього виробництва чи імпортих). Без відповідного зростання платоспроможного попиту і місткості продовольчого ринку зростання пропозиції якісних продтоварів на ринку України не відбудеться.

Як узагальнюючий показник доступності продовольства використаємо співвідношення середніх витрат однієї особи на забезпечення мінімально необхідних та раціональних норм харчування і середньодушового наявного доходу за певний період часу. У якості додаткових показників можуть виступати розміри середньодушового доходу, середньої зарплати, питомої ваги витрат на харчування за результатами опитування домогосподарств, питома вага витрат на харчування поза домом, цінова динаміка на ринку продтоварів тощо.

Оскільки забезпечення внутрішнього ринку необхідним обсягом продуктів харчування передбачає наявність відповідної пропозиції, *третім*

критерієм продовольчої безпеки країни ми вбачаємо продуктивну вмотивованість. За умов ринкової економіки саме економічна вигода є ключовим мотиватором для агровиробників і підприємств харчової промисловості до виробництва і постачання на ринок якісної, екологічно безпечної продовольчої продукції в достатніх, відштовхуючись від потреб ринку, обсягах. В умовах низької прибутковості (або збитковості) агробізнесу не варто очікувати потрібного в цій сфері притоку капіталу, довго- і навіть короткострокових капіталовкладень, створення нових робочих місць, зростання доходів бюджетів усіх рівнів (передусім місцевих), економічного пожвавлення в сільській місцевості й дрібних поселеннях міського типу.

У якості ключового показника продуктивної вмотивованості використаємо норму прибутку на вкладений капітал (рентабельність активів) як узагальнюючий показник ефективності і доцільності вкладення капіталу у певний вид підприємницької діяльності. Для констатації відносної вигідності вкладання капіталу в агросферу співставимо рентабельність розміщеного в ній капіталу з середньою за відповідний період часу ставкою за депозитними вкладеннями, яка вважається нижньою межею доцільності капіталовкладень для ризикового виробництва. Допоміжними показниками динаміки ефективності агробізнесу можуть бути рентабельність продукції, маса прибутку, динаміка цінового паритету продукції сільського господарства й використовуваних у ньому ресурсів тощо.

Четвертим важливим **критерієм** продовольчої безпеки країни є продовольча імпортозалежність. Погодимось із думкою економістів про доцільність використання як узагальнюючого показника оцінки імпортозалежності співвідношення вартісного обсягу імпорту певного продукту (і продовольчих товарів у цілому) та загальної місткості внутрішнього ринку (певної групи продтоварів чи продовольчого ринку в цілому). У якості допоміжних показників можна використати вже згадувані коефіцієнт конкурентності, коефіцієнт номінальної захищеності ринку і т.п.

Висновки. На нашу думку, головною перевагою даної методики є те, що важливе місце в ній відведено продуктивній вмотивованості виробника. У більшості ж існуючих методик, категорія продовольчої безпеки розглядається, здебільшого, з позицій споживачів продовольчої продукції. Практичне застосування пропонованої методики дозволить адекватно відображати дійсну ситуацію у продовольчому комплексі і сфері продовольчої безпеки України (у т.ч. порівняно з іншими країнами і станом світового продовольчого ринку). Разом із тим, дана методика не є надто громіздкою у практичному використанні і відповідає наявним у вітчизняній статистичній інформації показникам.

Список використаних джерел

1. Борщевський П. Продовольча безпека країни : стан і тенденції / П. Борщевський, Л. Дейнеко // Розбудова держави. - 2007. - № 1. - С. 66-73.
2. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В., Крисанов Д.Ф. та ін.; за ред. Б.Й. Пасхавера; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 432 с.
3. Волошин О.Р. Продовольча безпека держави та програмний підхід в системі її забезпечення / О.Р. Волошин// Науковий вісник Львівського національного ун-ту ветеринарної медицини та біотехнологій: серія “Економічні науки”. – 2010. – Т.12. - № 1 (43). – С. 119-124.
4. Гойчук О.І. Продовольча безпека. Монографія. / О.І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.
5. Гумеров Р. К разработке методолого-теоретических проблем исследования продовольственной безопасности России / Р. Гумеров// Российский экономический журнал. – 2003. - № 7. – С. 9-26.
6. Саблук П.Т., Калетнік Г.М., Кваша С.М., Власов В.І., Лисак М.А. [Національна доктрина продовольчої безпеки України (проект)/ П.Т. Саблук, Г.М. Калетнік, С.М. Кваша, В.І. Власов, М.А. Лисак // Економіка АПК. – 2011. - № 8. – С. 3-11.
7. Система продовольственной безопасности: закономерности формирования и факторы развития/ Ильина З.М., Гусаков В.Г., Бельский В.И. и

др.; под ред. Ильиной З.М. – Минск: Ин-т экономики НАН Беларуси, 2007. – 112 с.

8. Brown L. The Geopolitics of Food Scarcity// Spiegel Online International. 11.02.2009 <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,606937,00.htmf>

9. Holt-Jimenez E. The World Food Crisis// Policy Brief. October 2008. № 16 P. 4 / www.foodfirst.org.

Зеленська О.О., Зеленський С.М., Алешугіна Н.О.

Методичні підходи до оцінки рівня продовольчої безпеки

У статті запропонована авторська методика визначення рівня продовольчої безпеки країни та регіону. На відміну від традиційних усталених підходів, в ній у якості рівнозначного критерію визначення рівня продовольчої безпеки пропонується критерій продуктивної вмотивованості виробника. За умов ринкової економіки саме економічна вигода є ключовим мотиватором для агровиробників і підприємств харчової промисловості до виробництва і постачання на ринок якісної, екологічно безпечної продовольчої продукції в достатніх обсягах. Практичне застосування запропонованої методики дозволить адекватно відображати дійсну ситуацію у сфері продовольчої безпеки України. Разом із тим, дана методика не є надто громіздкою у практичному використанні і відповідає наявним у вітчизняній статистичній інформації показникам. Рис.: 1. Бібліогр.: 9.

Ключові слова: продовольча безпека; методичні підходи; критерії, показники; ресурсозабезпеченість; доступність продовольства; продуктивна вмотивованість; імпортозалежність.

Зеленская Е.А., Зеленский С.Н., Алешугина Н.А.

Методические подходы к оценке уровня продовольственной безопасности

В статье предложена авторская методика определения уровня продовольственной безопасности страны и региона. В отличие от

традиционных устоявшихся подходов, в ней в качестве равнозначного критерия определения уровня продовольственной безопасности предлагается критерий продуктивной мотивации производителя. В условиях рыночной экономики именно экономическая выгода является ключевым мотивом для агропроизводителей и предприятий пищевой промышленности к производству и поставке на рынок качественной, экологически безопасной продовольственной продукции в достаточных объемах. Практическое применение предлагаемой методики позволит адекватно отражать действительную ситуацию в сфере продовольственной безопасности Украины. Вместе с тем, данная методика является не слишком трудоемкой в практическом использовании и соответствует имеющимся в отечественной статистической информации показателям. Рис.: 1. Библиогр.: 9.

Ключевые слова: продовольственная безопасность; методические подходы; критерии, показатели; ресурсобеспеченность; доступность продовольствия; продуктивная мотивация; импортозависимость.

Zelenska O.O., Zelenskiy S. M., Aleshugina N.A.

Methodological approaches to estimation the level of food security

In the article the author's method of determining the level of food security of the country and the region is offered. Unlike traditional approaches in it criterion productive motivation manufacturer as an equivalent criterion for determining the level of food security is proposed. In a market economy the economic benefit is a key motive for agricultural producers and the food industry for the production and placing on the market of quality, environmentally friendly food products in sufficient volumes. Practical application of the proposed methodology will allow to adequately reflect the actual situation in the field of food security of Ukraine. At the same time, this method is not too time consuming for practical use, and corresponds to the available information in the national statistical indicators. Illustr.: 1. Bibliogr.: 9.

Keywords: food security; methodological approaches; criteria, indicators; resourcing; availability of food; productive motivation; import dependence.